

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของงานวิจัย

ในปัจจุบันปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งผลกระทบต่อไม่ใช่เพียงระดับประเทศ แต่เป็นผลกระทบระดับโลก ดังจะเห็นได้จากปัญหาการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศโลก (Climate Change) ซึ่งเป็นผลกระทบที่รุนแรงถึงขนาดที่หากเราไม่สามารถหยุดยั้งการเพิ่มขึ้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ (CO₂) ซึ่งเป็นก๊าซเรือนกระจกไม่ให้เกิน 450 ppm. ได้ โอกาสที่อุณหภูมิเฉลี่ยของโลกจะสูงเกิน 2 °C มีมากถึงร้อยละ 50 โดยที่หากอุณหภูมิเฉลี่ยของโลกสูงขึ้นเกิน 2°C ผลกระทบที่ตามมาจะรุนแรงขึ้น¹ ถึงขนาดที่เมืองใหญ่ๆ ที่มีระดับต่ำกว่าน้ำทะเลและประเทศที่เป็นหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิกบางประเทศ อาจจมหายไปจากน้ำทะเลที่สูงขึ้น และพายุต่างๆ จะทวีความรุนแรงและบ่อยขึ้น ในด้านความหลากหลายทางชีวภาพชนิดพันธุ์จะสูญหายไปเป็นจำนวนมาก ขณะที่ปริมาณน้ำจืดก็จะลดลง เกิดภาวะแล้งที่รุนแรงในบางประเทศ ทำให้เกิดสภาวะการขาดอาหารและน้ำ นำไปสู่ภาวะสงครามแย่งชิงทรัพยากรได้ ยิ่งถ้าการปล่อยก๊าซเรือนกระจกยังคงดำเนินไปในลักษณะเช่นเดิมคือเพิ่มขึ้นตามความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและประชากรที่เพิ่มสูงขึ้น ทาง IPCC (Inter governmental panel on climate change) ได้ประเมินไว้ว่าอุณหภูมิเฉลี่ยของโลกอาจสูงขึ้นได้ถึง 6°C ซึ่งหากถึงจุดวิกฤตดังกล่าวมนุษยชาติก็อาจล่มสลายในที่สุด²

โดยส่วนมากปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมมักจะมีลักษณะที่ผู้ก่อปัญหาอาจไม่ใช่ผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงในช่วงแรก เช่น การปล่อยมลพิษของโรงงานอุตสาหกรรม เจ้าของโรงงานมักจะไม่ใช้คนในพื้นที่นั้น จึงไม่ได้รับผลโดยตรง หากเป็นชุมชนที่โรงงานเหล่านั้นตั้งอยู่ที่เป็นผู้ได้รับผลเป็นต้น นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านความเป็นธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย โดยเฉพาะผู้ได้รับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมมักจะเป็นผู้ที่ด้อยโอกาสหรือยากจนกว่าผู้ที่ก่อปัญหา กรณีปัญหาโลกร้อนก็ทำนองเดียวกัน คือ ก๊าซเรือนกระจก โดยเฉพาะ CO₂ ที่ก่อให้เกิดปัญหาอยู่ในปัจจุบันเกิดจากการปล่อยโดยประเทศอุตสาหกรรม (OECD) ในอดีต ซึ่งในปัจจุบันก็ยังสูงกว่าประเทศกำลังพัฒนา กล่าวคือ อัตราการปล่อย CO₂ เฉลี่ยของประเทศพัฒนาแล้วอยู่ที่ประมาณ 11.5 ton/capita ขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาอยู่ที่ 2.4 ton/capita สหรัฐประเทศเดียวมีอัตราการปล่อย CO₂ สูงที่สุดในโลกคือ 20.6 ton/capita โดยที่มลรัฐ Texas ของสหรัฐ ซึ่งมีประชากร 23 ล้านคนปล่อย CO₂ สูงเท่ากับ

¹ United Nations Development Programme (UNDP). Summary Human Development Report 2007/2008, Fighting Climate Change: Human Solidarity in a Divided World. Available: <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hrd2007-2008>.

² Inter-Governmental Panel on Climate Change (IPCC). IPCC Fourth Assessment Report (AR4), the AR4 Synthesis Report. Available: www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr.pdf.

ทวีป Africa ซึ่งมีประชากร 720 ล้านคนทั้งทวีป³ แต่ผลกระทบและความรุนแรงที่จะตามมาจะกระทบคนยากจนอย่างใน Africa มากกว่า เพราะจะทำให้เกิดภาวะขาดน้ำและอาหารรุนแรงมากขึ้น ตลอดจนโรคภัยไข้เจ็บจะทวีความรุนแรงในประเทศเขตร้อนมากกว่า อย่างไรก็ตามเมื่อระดับของปัญหาไปถึงจุดหนึ่งแล้ว ทุกๆ ประเทศก็จะได้รับผลกระทบถ้วนหน้าทั้งหมด ซึ่งทำให้ไม่ว่าจะเป็นประเทศร่ำรวยหรือยากจนก็ต้องหันมาร่วมกันหาทางออกก่อนที่จะสายเกินไป

ขณะนี้ทางออกมีอยู่ทางเดียวคือ จะต้องมีการลดปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่จะปล่อยขึ้นสู่บรรยากาศลงให้ได้ ซึ่งจะเป็นไปได้คือ ต้องอาศัย 2 แนวทางหลักร่วมกัน คือ การพัฒนาเทคโนโลยีและการเปลี่ยนวิถีชีวิต (life style) สำหรับแนวทางแรกคือ เทคโนโลยีนั้น ขณะนี้ประเทศที่ร่ำรวยได้มีการพยายามพัฒนากันอย่างต่อเนื่อง แต่ขณะที่ปริมาณการบริโภคของโลกยังดำเนินไปอย่างฟุ่มเฟือยถึงขนาดที่ Global Environmental Outlook (GEO) ของ UNDP ในปี ค.ศ. 2003 ได้รายงานข้อมูลรอยเท้านิเวศ(ecological foot print) ว่าต้องใช้โลก 1.4 โใบ⁴ ที่จะรองรับความต้องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของมนุษย์ และรายงานของ World Watch Institute ในปี ค.ศ. 2006 ได้ระบุว่าถ้าประชากรในประเทศจีนและอินเดียมีการบริโภคและวิถีชีวิตแบบตะวันตก คือมีการบริโภคและปล่อยมลภาวะในอัตราต่อหัวเท่าประชากรในสหรัฐในปัจจุบัน จะต้องใช้โลกอีกถึง 2 โใบ⁵ เป็นต้น ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงปัญหาการบริโภคของมนุษย์ที่เกินความสามารถที่โลกจะรองรับได้แล้ว ซึ่งแม้ว่าจะใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยก็คงไม่ทันต่อปัญหา และเทคโนโลยีเองแม้อาจแก้ปัญหานี้ได้ แต่ก็อาจไปก่อปัญหาใหม่ที่คาดไม่ถึง ดังเช่นในหลายกรณีที่ผ่านมา ฉะนั้นแนวทางที่อาจหลีกเลี่ยงไม่พ้น คือ การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและการบริโภค โดยเฉพาะของประเทศที่มั่งคั่ง รวมทั้งประเทศที่มีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูง

ทั้งนี้การเปลี่ยนวิถีชีวิตไม่ใช่เรื่องง่ายนัก หากไม่มีการปรับเปลี่ยนวิถีคิด หรือกระบวนทัศน์ โดยเฉพาะในยุคโลกาภิวัตน์ที่เป้าหมายของชีวิตคือ ความมั่งคั่งทางการเงินและความสมบูรณ์ทางด้านวัตถุ ซึ่งได้รับอิทธิพลอย่างมากจากแนวคิดแบบตะวันตกที่เน้นบริโภคนิยม(Consumerism) อย่างไรก็ตามในโลกตะวันตกเองที่ประชากรมีรายได้สูง และมีความสะดวกสบายในด้านวัตถุอย่างเต็มที่ กลับพบว่าคุณภาพชีวิตและจิตใจของประชากรอยู่ในภาวะความเครียดที่สูงขึ้น เพราะต้องดิ้นรนต่อสู้แข่งขันเพื่อให้อยู่รอดในสังคม ซึ่งมีความเป็นปัจเจกสูงและขาดที่พึ่งด้านจิตใจ⁶

หากกลับมาเทียบเคียงกับแนวคิดการพัฒนา ที่อาศัยภูมิปัญญาตะวันออกที่มีระบบวัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่พึ่งตัวเองและพอเพียง มีการอยู่ร่วมกันในสังคมแบบเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยเน้นด้านจิตวิญญาณ คือการพัฒนาในระดับ

³ Ibid.

⁴ See www.unep.org/geo/geo3/english.

⁵ See www.worldwatch.org/node/3893.

⁶ For instance the United States' happiness rank is at 23 and Singapore is at 53, while Bhutan's happiness rank is at 8 and Costa Rica is at 13. See http://bwnt.business.com/interactive_reports/competitive_countries/index and www2.le.ac.uk/ebulletin/news/press-releases/2000-2009/2006/07.

จิตใจมากกว่าการพัฒนาด้านวัตถุอย่างเดี่ยว มองธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต โดยเป้าหมายของชีวิตไม่ใช่ความมั่งคั่งทางวัตถุ แต่เป็นการพัฒนายกระดับของจิตใจ ซึ่งมีส่วนทำให้เกิดความอ่อนโยนและเกิดการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอย่างกลมกลืน เป็นลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกันและกัน ดังจะเห็นได้จากแนวคิดจากหลายสำนักของตะวันออก ซึ่งมักจะอิงหลักพุทธศาสนา อาทิ ญี่ปุ่นใช้ปรัชญาเซ็นในเรื่อง “ความเป็นบูรณาการ” ที่ตั้งงามเป็นแนวปรัชญาในการทำการผลิต การตลาดและการให้บริการ ความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness หรือ GNH) ของประเทศภูฏาน เป็นแนวคิดแบบใหม่บนฐานความเชื่อที่ว่า ความสุข คือเป้าหมายในชีวิตของมนุษย์แต่ละคน และมองว่าการพัฒนาควรจะไปสู่ความพอใจทั้งทางร่างกายและจิตใจ และที่สำคัญคือ ของประเทศไทยที่มีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy Philosophy) ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานมาให้ โดยยึดหลักความสมดุลในมิติต่างๆ มีความพอประมาณ ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ มีการเน้นเรื่องของคุณธรรม และการตระหนักรู้ได้ด้วยปัญญา ซึ่งเมื่อนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในมิติสิ่งแวดล้อมนั้น ก็คือการทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเกื้อกูลกัน และเน้น “ภูมิสังคม” ที่คำนึงถึงการพัฒนามนุษย์บนพื้นฐานความแตกต่างของความหลากหลายทั้งทางธรรมชาติ วัฒนธรรมตามสภาพแวดล้อมของพื้นที่และวิถีชีวิตชุมชนและสังคม⁷

อาจกล่าวได้ว่า จุดเชื่อมที่หายไป (missing link) ของการพัฒนาในสมัยปัจจุบัน คือ การขาดการพัฒนายกระดับด้านจิตใจหรือจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นสิ่งที่เน้นหนักในภูมิปัญญาตะวันออก ฉะนั้นเมื่อการพัฒนาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเน้นแต่การยกระดับด้านรายได้ และความสมบูรณ์ทางวัตถุ โดยไม่มีการพัฒนายกระดับจิตใจให้ลดความต้องการหรือความโลภที่ไม่มีที่สิ้นสุดของมนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งมีอยู่จำกัดของโลกก็ไม่อาจตอบสนองความต้องการนั้นได้อย่างไม่มีขีดจำกัด ดังที่มหาตมะคานธี กล่าวไว้ว่า “The World has enough for everyone’s need but not enough for everyone’s greed.” ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การที่จะหยุดยั้งความหายนะที่จะมาถึง จากปัญหาภูมิอากาศโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงดังที่กล่าวข้างต้น จะต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตลดการบริโภคที่ฟุ่มเฟือยลง และสิ่งที่ช่วยให้การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นได้จริงโดยมีสันติสุขเกิดขึ้นด้วยนั้น ต้องอาศัยการเปลี่ยนวิถีคิด ซึ่งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นภูมิปัญญาตะวันออกที่สำคัญ ซึ่งอาจเป็นคำตอบให้กับโลกได้

ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้ ซึ่งทางมูลนิธิธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จึงมีจุดประสงค์ในการทำความเข้าใจและสังเคราะห์กรอบวิธีคิด ตลอดจนบูรณาการผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะในมิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปเผยแพร่ในเวทีระดับนานาชาติ โดยเบื้องต้นได้นำไปเสนอในการจัดเวที การประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่าง

⁷ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. หลักการของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. สืบค้นจาก website. http://www.rdpb.go.th/rdpb/TH/BRANDSITE/theproject_s05.aspx ,วันที่ 1 กรกฎาคม 2551.

ประเทศในหัวข้อ “Oriental Wisdom : Sufficiency Economy Philosophy towards Sustainable Development (in Natural Resources and Environmental Dimension)” ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2551 และนำผลจากการประชุมครั้งนี้ไปเผยแพร่ต่อที่ประชุมของ The International Union for Conservation of Nature (IUCN) ในการประชุม International Conference ณ กรุงบาร์เซโลนา ประเทศสเปน ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2551 ต่อไป

ทั้งนี้เป็นที่น่ายินดีที่ในปัจจุบันเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น ได้มีภาคส่วนต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศพยายามนำไปประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวาง จะเห็นได้จากรายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2550 เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาคนซึ่งจัดทำขึ้นโดย สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ได้อัญเชิญพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเรื่องแนวคิดการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาบรรจุไว้ซึ่งแสดงถึงความสนใจขององค์กรระหว่างประเทศ เช่น องค์กรสหประชาชาติ (UN) ต่อแนวทางการพัฒนาดังกล่าว

อย่างไรก็ดี งานวิจัยชิ้นนี้จะให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับมิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีการพยายามสังเคราะห์วิธีคิดและแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกกรณีศึกษา 3 ประการ คือ หนึ่ง ข้อมูลจากรายงานการวิจัยของสถาบันธรรมรัฐฯ ซึ่งได้ทำการศึกษาไว้แล้ว เป็นพื้นฐานในการศึกษา สอง คัดเลือกให้ครอบคลุมทุกภาคของประเทศ และ สาม คัดเลือกกรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จ ในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ทั้งในภาคเกษตรและภาคธุรกิจ โดยทำการศึกษา 5 กรณีศึกษา ดังนี้

1. กรณีศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงกับสิ่งแวดล้อมของการจัดการป่าชายเลนพื้นที่ลุ่มน้ำปะเหลียน จังหวัดตรัง
2. กรณีศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงกับสิ่งแวดล้อมของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านละลอกกระสัง ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
3. กรณีศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงกับสิ่งแวดล้อมของกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ บ้านเป็ดไรใน จังหวัดตราด
4. กรณีศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าต้นน้ำพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร โครงการ “คนอยู่-ป่ายัง”
5. กรณีศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงกับสิ่งแวดล้อมของธุรกิจของชุมชนพรคานานารีสิริต และศูนย์กีฬาต้าน้ำ จ.ชุมพร

¹ 1) บัณฑิต โพนกุล ชูชุก และคณะ. 2550. “กรณีศึกษาป่าชุมชน ต.เขาคอก อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์ และกรณีศึกษาป่าชายเลนชุมชนบ้านแหลม อ.ปะเหลียน จ.ตรัง” รายงานผลการดำเนินงานโครงการส่งเสริมศักยภาพนักเศรษฐศาสตร์ในการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงภายใต้บริบททรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

2) สุธาวัลย์ เสถียรไทยและคณะ. 2549. “กรณีศึกษาธุรกิจชุมชนพรคานานารีสิริตและศูนย์กีฬาต้าน้ำ” บทความเรื่องตัวชี้วัดเศรษฐกิจพอเพียงระดับจังหวัด: มิติสิ่งแวดล้อม. โครงการวิเคราะห์เนื้อหาเศรษฐกิจพอเพียงในนโยบายแห่งรัฐ โดยการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น ประกอบกับการจัดเวทีสาธารณะโดยมีบทความทางวิชาการประกอบข้อมูลเบื้องต้น.

รายงานการศึกษาฉบับนี้ได้นำเสนอผลการศึกษาแบ่งได้เป็น 6 บท ได้แก่ **บทที่หนึ่ง** บทนำ ที่นำเสนอภาพรวม ที่มาและความสำคัญของการดำเนินงานวิจัย **บทที่สอง** เป็นการนำเสนอ แนวคิดการพัฒนาในส่วนของภูมิปัญญาตะวันออกและภูมิปัญญาตะวันตก ซึ่งสามารถนำมา เทียบเคียงให้เห็นถึงข้อเปรียบเทียบในมุมมองต่างๆ **บทที่สาม** นำเสนอผลการวิเคราะห์กรณีศึกษา ในภาคทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้ง 5 กรณีที่เป็นตัวอย่างของกรณีศึกษาที่น้อมนำหลัก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมในชีวิตประจำวัน **บทที่สี่** เป็นการ นำเสนอบทสรุปผลการสังเคราะห์กรณีศึกษาและการพัฒนาต้นชี้วัดเบื้องต้นในการประยุกต์หลัก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ**บทที่ห้า** คือ บทสรุปของผลการสังเคราะห์วิธีคิดและแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดย ภูมิปัญญาตะวันออก

1.2 วัตถุประสงค์โครงการ

1.2.1 เพื่อสังเคราะห์และบูรณาการผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์แนวคิดปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงในมิติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1.2.2 เพื่อสร้างเครือข่ายทางวิชาการและความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับการประยุกต์ปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง

1.3 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษานี้มุ่งเป้าหมายของ การสังเคราะห์บูรณาการแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมิติ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยศึกษาการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในบริบท ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อนำไปสู่การบูรณาการและสร้างเครือข่ายความเข้าใจร่วมกันกับนักวิชาการ ต่างประเทศระหว่างแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับแนวคิดที่คล้ายคลึงกันเพื่อเกิดการพัฒนาร่วมกันเป็นแนวคิดภูมิปัญญาตะวันออก

1.4 ขั้นตอนการศึกษา ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนดังนี้ คือ

1.4.1 งานด้านวิชาการ ประกอบด้วย

การศึกษาเพื่อเตรียมข้อมูล โดยทบทวนเอกสาร และนำข้อมูลผลการศึกษาจากโครงการที่ ดำเนินการของมูลนิธิธรรมรัฐฯ และนำผลการศึกษาของนักวิจัยในโครงการที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาสังเคราะห์ และบูรณาการเพื่อนำเสนอในเวทีระหว่างประเทศ

1.4.2 การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งในส่วนหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ตลอดจน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ โดยกิจกรรมจะประกอบด้วย (ดูสรุปผลการประชุมในรายงานภาคผนวก ก)

- 1) เวทีประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) โดยได้ดำเนินการจำนวน 3 ครั้ง ดังนี้
 - ครั้งที่ 1 วันที่ 18 ธันวาคม 2550 ณ โรงแรมตรัง กรุงเทพฯ จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 13 คน
 - ครั้งที่ 2 วันที่ 15-16 มกราคม 2551 ณ ศูนย์เรียนรู้เครือข่ายสัจจะและบ้านเปร็ดใน จ.ตราด
 - ครั้งที่ 3 วันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2551 ณ โรงแรมตรัง กรุงเทพฯ จำนวนผู้เข้าร่วม 18 คน
- 2) เวทีจัดประชุมสัมมนาเวทีสาธารณะ(Public Forum) ได้ดำเนินการจำนวน 2 ครั้ง ดังนี้
 - ครั้งที่ 1 วันที่ 27 พฤศจิกายน 2550 ณ โรงแรม ทวินทาวเวอร์ จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 21 คน
 - ครั้งที่ 2 วันที่ 7 มีนาคม 2551 ณ โรงแรมตรัง กรุงเทพฯ จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 41 คน
- 3) เวทีประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างประเทศ (International Workshop) ได้ดำเนินการหนึ่งครั้ง เมื่อวันที่ 10-11 เมษายน 2551 ณ โรงแรมรอยัลปรีนเซส หลานหลวง จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 65 คน

1.4.3 การจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อเผยแพร่สู่สาธารณะทั้งฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (รายละเอียดในรายงานสื่อสิ่งพิมพ์)

1.5 วิธีการศึกษาและวิธีการดำเนินงาน

1.5.1 ทำการสังเคราะห์บูรณาการผลการศึกษา และหาข้อมูลเพิ่มเติมที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้กรณีศึกษาภาคทรัพยากรธรรมชาติ โดยศึกษาการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในบริบททรัพยากรธรรมชาติ จากการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) การสัมมนาเวทีสาธารณะ (Public Forum) และการจัดประชุมระหว่างประเทศ (International Conference) โดยนำผลการศึกษาจากโครงการที่ดำเนินการของมูลนิธิธรรมรัฐฯ และผลการศึกษาของนักวิจัยในโครงการที่เกี่ยวข้อง กับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาสังเคราะห์และบูรณาการเพื่อนำเสนอในการประชุมระหว่างประเทศ

1.5.2 การจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ซึ่งเป็นผลผลิตจากการจัดประชุมเพื่อเผยแพร่สู่สาธารณะทั้งฉบับภาษาไทยและแปลเป็นภาษาอังกฤษ

1.6 กรอบแนวคิดในการศึกษา

การวิเคราะห์ชุมชน (หรือองค์กร) ที่เป็นกรณีศึกษาอาจทำได้หลายแนวทาง เช่น การวิเคราะห์ตามแนวคิดเรื่องชุมชนเข้มแข็ง แนวคิดเรื่องการพึ่งพาตนเอง แนวคิดเรื่องวิสาหกิจชุมชน แนวคิดเรื่องการต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเป้าหมาย วัตถุประสงค์

ของการศึกษา ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์ ในการศึกษาชุมชนใด ชุมชนหนึ่ง หากมีกรอบแนวคิดที่ใช้วิเคราะห์แตกต่างกันอาจให้ผลลัพธ์หรือคำอธิบายที่แตกต่างกันไป แต่จะช่วยทำให้เกิดความเข้าใจชุมชนหรือกรณีศึกษานั้นได้ครบถ้วนและรอบด้านมากขึ้น

ในการศึกษานี้ ใช้กรอบวิเคราะห์ระดับของการเป็นเศรษฐกิจพอเพียงที่เสนอโดย ศ.ดร. อภิชาติ พันธ์เสน⁹ เป็นกรอบในการศึกษา ตามกรอบแนวคิดดังกล่าวได้แยกวิเคราะห์ระดับการเป็นเศรษฐกิจพอเพียงเป็น 3 ระดับ ดังนี้

1. ระดับเข้าข่าย (Partial Practices)

เป็นระดับที่มีลักษณะสำคัญในแง่การใช้ “วิธีการ” (Method) เพื่อลดความเสี่ยง พยายามรับมือ ต่อสู้กับปัญหาเพื่อความอยู่รอดอันเป็นสัญชาตญาณของสิ่งมีชีวิต เกิดการสร้าง “ภูมิคุ้มกัน” (Immunization) อันเป็นหลักการสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้กับตนเอง ครอบครัว หรือ ชุมชน

2. ระดับเข้าใจ (Comprehension)

ในระดับนี้ มุ่งเน้นให้ความสำคัญต่อ “วิถีคิด” (Way of Thinking) มีการนำความคิดเรื่อง “ความพอประมาณ” (Moderation) อันเป็นหลักการสำคัญอีกประการหนึ่งของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เสริมสร้างภูมิคุ้มกัน

3. ระดับเข้าถึง (Inspiration)

เป็นระดับที่ผ่านการปฏิบัติเป็นประจำจากพื้นฐานความเข้าใจจนกลายเป็น “วิถีชีวิต” (Way of Life) เป็นวิถีปฏิบัติโดยธรรมชาติ ทำให้ชีวิตอยู่อย่างมี “เหตุผล” (Reasonableness) อันเป็นองค์หลักการสำคัญอีกประการหนึ่งของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ ยังสามารถเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นเรียนรู้ได้

คณะผู้วิจัยได้เลือกกรอบวิเคราะห์ระดับของการเป็นเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการศึกษา และวิเคราะห์กรณีศึกษา เนื่องจากเห็นว่าเป็นกรอบวิเคราะห์ที่มีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงและบริบทเงื่อนไขของชุมชนในด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน อันเป็นเนื้อหาหลักของการศึกษา

กรอบวิเคราะห์ระดับของการเป็นเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าวเป็นกรอบแนวคิดเพื่อการวิเคราะห์ อธิบาย และทำความเข้าใจกรณีศึกษาอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยมีความตระหนักว่า ชุมชนหรือองค์กรต่างๆ มีการพัฒนา มีกระบวนการเรียนรู้ ผ่านประสบการณ์ต่อสู้แก้ไขปัญหาต่างๆ มาในอดีต มีความรู้ ภูมิปัญญา สะสมเป็นต้นทุนทางสังคมของชุมชน ดังนั้น หากพิจารณาตามกรอบวิเคราะห์ระดับของการเป็นเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนเหล่านั้นอาจไม่จำเป็นต้องเริ่มจากระดับ

⁹ อภิชาติ พันธ์เสน.(บรรณาธิการ). 2550. วิเคราะห์นโยบายของรัฐในระดับต่างๆรวมทั้งภาคธุรกิจเอกชนและภาคประชาสังคมจากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง(พ.ศ.2540-2549) เล่มที่ 1. และวิเคราะห์นโยบายมหภาคของรัฐในมิติต่างๆจากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง(พ.ศ.2540-2549) เล่มที่ 2.

“เข้าข่าย” แล้วจึงยกระดับสู่การ “เข้าใจ” เป็นเหมือนสูตรการพัฒนาที่ตายตัวเสมอไป ในบางกรณี ชุมชนบางแห่งอาจเริ่มจากการปรับเปลี่ยน “วิธีคิด” ก่อน แล้วจึงไปสู่การเปลี่ยน “วิธีการ” ซึ่งจะ ทำให้เกิดความยั่งยืนและความเข้มแข็งมากกว่า แต่ก็ทำได้ยากกว่า

หากพิจารณาจากตัวอย่างประสบการณ์พัฒนาชุมชนที่ผ่านมา ในกรณีการพัฒนาและ ส่งเสริม “เกษตรกรรมยั่งยืน” (ซึ่งเป็นรูปธรรมหนึ่งของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง) ที่เกิดขึ้นใน สังคมไทย เครือข่ายองค์กรเอกชนที่ทำงานส่งเสริมผลักดันเรื่องนี้ มุ่งเน้นเรื่องการเปลี่ยน

“วิธีคิด” การทำเกษตรกรรมให้ได้ก่อน แล้วจึงมาอบรมเรื่องเทคนิคหรือ “วิธีการ” ตัวอย่างชัดเจน อีกอันหนึ่งในประเด็นนี้ คือ กรณีเครือข่ายอโศก ชาวอโศกเชื่อมั่นว่าต้องเริ่มจากการเปลี่ยน “วิธี คิด” ให้ได้ก่อน กิจกรรมในช่วงแรกของชาวอโศกจึงมุ่งแต่เรื่องการปรับเปลี่ยน “วิธีคิด” อย่างเดียว ยังไม่มีเรื่องวิธีการ

อย่างไรก็ตาม มีหลายกรณีที่เริ่มจากการพัฒนาปรับเปลี่ยน “วิธีการ” ก่อน เพื่อเป็นกลยุทธ์ เป็นยุทธศาสตร์ในการทำงาน ตัวอย่างเช่น กรณีการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ของไทย ชุมชนที่ได้ไป เรียนรู้ศึกษาดูงานเกษตรอินทรีย์ข้ามพื้นที่ ส่วนใหญ่เป็นการไปศึกษาเรียนรู้ “วิธีการ” และนำมา ปรับใช้ในพื้นที่ตนเอง ปัญหาของการพัฒนาตามแนวทางนี้ที่พบ คือ (หนึ่ง) เกษตรกรจำนวนหนึ่งจะ ไม่สามารถพัฒนาก้าวไปสู่ระดับ “วิธีคิด” ได้ แต่ติดอยู่ที่ระดับวิธีการเท่านั้น (สอง) มีเกษตรกร จำนวนหนึ่งกลับไปสู่ระบบการเกษตรแบบกระแสหลัก เพราะการเปลี่ยนระบบการเกษตรมาสู่ระบบ เกษตรกรรมทางเลือกรูปแบบต่างๆ ต้องอาศัยความเพียร ความอดทนอย่างมากในช่วงระยะ ปรับเปลี่ยน เมื่อไม่ได้เปลี่ยน “วิธีคิด” เรียนรู้มาแต่ “วิธีการ” จึงไม่สามารถข้ามพ้นอุปสรรคต่างๆ ไปได้ ต้องกลับไปมุ่งเน้นเรื่องการเปลี่ยนวิธีคิดก่อน

แง่มุมของการวิเคราะห์จากกรณีตัวอย่างข้างต้นนี้ ทำให้คณะผู้ศึกษาตระหนักว่าการใช้ กรอบวิเคราะห์ระดับของการเป็นเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ต้องมีความเข้าใจถึงความเป็นพลวัตของ กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ไม่ได้มีลักษณะเป็นเส้นตรง (Linear) ที่มีระดับเป็นขั้นๆ แบบตายตัว ต้องเข้าใจว่า “ชุมชน” ซึ่งเป็นหน่วยวิเคราะห์ของการศึกษานี้ ไม่ได้มีสภาพหยุดนิ่ง แต่ มีความเปลี่ยนแปลงตอบสนองต่อบริบทแวดล้อม ปัจจัยต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อชุมชนอยู่อย่าง ต่อเนื่อง

1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1.7.1 แนวทางที่เป็นรูปธรรมในการนำดัชนีชี้วัดด้านสิ่งแวดล้อมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1.7.2 หน่วยงานด้านนโยบาย หน่วยงานวิชาการ และภาคประชาสังคม ของประเทศในเอเชีย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความเข้าใจแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้น

1.7.3 เกิดเครือข่ายด้านนโยบาย ด้านวิชาการ และภาคประชาสังคม ระหว่างหน่วยงานใน ประเทศไทยกับหน่วยงานของประเทศต่างๆ ในเอเชีย

1.7.4 เอกสารเผยแพร่ที่มีการบูรณาการร่วมกันระหว่างแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดที่คล้ายคลึงกัน เพื่อเกิดการพัฒนาร่วมกันเป็นแนวคิดภูมิปัญญาตะวันออก

1.8 สรุปผลการดำเนินงาน

สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม ได้ดำเนินการจัดสัมมนาเพื่อระดมความคิดเห็นทั้งในส่วนของผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการจากสถาบันการศึกษา สรุปผลกิจกรรม (รายละเอียดอยู่ในภาคผนวก ก) ได้ดังนี้คือ

1.8.1 การประชุมการสังเคราะห์วิธีคิดและแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยภูมิปัญญาตะวันออกเพื่อนำไปสู่การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการนานาชาติ วันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ.2551 ณ ห้องบำรุงเมือง ชั้น 4 โรงแรมเดอะทวินทาวเวอร์ มีจำนวนผู้เข้าร่วมการประชุมทั้งสิ้น 21 คน

1.8.2 การประชุมแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น ในส่วนของผู้แทนจากกรณีศึกษา โครงการ การสังเคราะห์วิธีคิดและแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยภูมิปัญญาตะวันออกเพื่อนำไปสู่การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการนานาชาติ วันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2550 ณ โรงแรมตรัง กรุงเทพฯ มีจำนวนผู้เข้าร่วมการประชุมทั้งสิ้น 13 คน

1.8.3 การลงพื้นที่เพื่อศึกษาดูงานเกี่ยวกับการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ในมิติของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ณ ศูนย์เรียนรู้เครือข่ายสัจจะ และชุมชนบ้านเปร็ดโน อ.เมือง จ.ตราด ในวันที่ 15-16 มกราคม พ.ศ.2551

1.8.4 การประชุมนำเสนอผลการศึกษาโครงการการสังเคราะห์วิธีคิดและแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยภูมิปัญญาตะวันออก เพื่อนำไปสู่การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการนานาชาติ วันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2551 ณ โรงแรมตรัง กรุงเทพฯ มีจำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 41 คน

1.8.5 การประชุมระดมสมอง โครงการการสังเคราะห์วิธีคิดและแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยภูมิปัญญาตะวันออก เพื่อนำไปสู่การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการนานาชาติ วันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2551 ณ โรงแรมตรัง กรุงเทพฯ มีจำนวนผู้เข้าร่วมประชุมทั้งสิ้น 18 คน

1.8.6 การเข้าร่วมเป็นองค์กรร่วมจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างประเทศ หัวข้อ “Half Way Appraisal of the MDGs: Challenges and Opportunities ahead for Asia” วันที่ 29 -30 ตุลาคม พ.ศ.2550 ณ ศูนย์การประชุมสหประชาชาติ จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 70 คน

1.8.7 การประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างประเทศ (International Workshop) หัวข้อ “Alternative Pathways Environmental and Natural Resource Management” เมื่อวันที่ 10-11 เมษายน พ.ศ.2551 ณ โรงแรมรอยัลปรินเซส หลานหลวง จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 65 คน